

קְרָאתִי שְׁמֶךָ ה' מְבוּרַת תְּחִינּוֹת – עיון באיכה פרק ג' – מקורות

1. בתשעה באב, ארבעה פסוקים משל ירמיה, המאוס מאסת את יהודה, עד כי אתה עשית את כל אלה, ושני מזמורים הללו, א-להים באו גוים בנחלתך, ועל נהרות בבל; ואף על פי שבכל מקום דברי קדושה מקדימין לדברי קבלה, בזה דברי קבלה מקדימין לדברי קדושה.

יש שקורין ספר קינות בערב, ויש שמאחרין עד הבקר לאחר קריאת התורה, שלאחר קריאת התורה עומד אחד, וראשו מתפלש באפר, ובגדיו משולשין (מפולשין), וקורא בבכייה וביללה. אם יודע הוא לתרגמו מוטב, ואם לאו נותנו למי שיודע לתרגמו בטוב, ומתרגם לפי שיבינו בו שאר העם והנשים והתינוקות, שהנשים חייבות לשמוע קריאת ספר כאנשים, וכל שכן זכרים.

(מסכת סופרים פרק יח הלכות ד-ה)

2. אנו רואים אפוא, כי ביסודם היו שני החלקים האלה, הראשון והשלישי, מזמורים אֶלְגִּיִּים מיוחדים ששימשו חומר למחבר הקינה הזאת. הוא ייחס את שני המזמורים הללו, למרות ההבדל במצב הרוח של מחברם, לירמיהו הנביא... את שני המזמורים הללו עיבד בחרוזים בסדר אלף-בית משולש וחיברם יחד.

(ש"ל גורדון, פירוש הכתובים, איכה ג, תל-אביב תרצ"ד)

3. כמו בשאר השירים האלפבתיים שבמקרא, כך אין לבקש גם בשירנו זה המשך הגיוני של הפסוקים ושילוב מודרג ומתפתח של רעיונות המשורר וציוריו. המשורר השר שיר אלפביתי כבול הוא בכבלי הצורה המלאכותית של האקרוסטיכון, ומחשבתו ודמיונו אינם יכולים לפעול את פעולתם בחופש גמור הדרוש בשביל הבעה מסודרת ומשולבת של רגשותיו. ואם כך בשיר של חרוזים ארוכים ובאלפבית פשוט, על אחת כמה וכמה בשיר של חרוזים קצרים ובאלפבית משולש כמו שירנו.

(מ"צ סגל, 'איכה ג', תרביץ יא, א (ת"ש), עמ' 5.)

4. הסידור האלפביתי הכריח את המשורר שהיה מדבר עד עכשיו בגוף ראשון במספר יחיד, לעבור באות נו"ן (פל"ט-מב) לגוף ראשון מספר רבים, כדי למצוא בנקל חרוזים המתחילים באות נו"ן, וכשהתחיל להתוודות לפני ה' בלשון רבים, עבר מבלי משים מחטאת הרבים אל צרת הרבים שבאו על עמו בעקב החטא (פמ"ב-מ"ח).

(סגל, שם, עמ' 6-7)

5. אך לדעתנו, גם אם נודה בנכונות אותה הלכה לגבי השירה העולמית עלינו לדחותה לגבי השירה התנכית... אם אמר חוקר כי בנין אקרוסטיכי... גורם לו להיות צולע, הרי עלינו לומר שמשורר תנכי יודע להפך כבלים לצמידים ואצעות בהם יתקשט ויקשט שירתו... משורר הקינות לא היה צריך לעשות מאמץ לרוץ אחרי האותיות, מאמץ העלול לפגם רגשותיו והבעתם. נקל הוא להוכיח כי האותיות "רצו" אליו, הן הופיעו לא רק ברגע שהיה זקוק להן לפי הסדר שהחוקרים קוראים לו "חיצוני". האותיות הופיעו בטרם שנשאלו. לעניין זה ניתן סימנים אחדים...

הסימן השני הוא בואה של האות, שעדיין לא נשאלה לבוא מתוך "הכרח" האלפביתיות, בשתי מילים קרובות זו לזו. נסמן מכאן ואילך מלים סמוכות כשהאותיות רצופות לפי סדר אלפביתי, כשרק הראשונה שבהן כבר נדרשה לבוא: פרשה ציון (א' 17)... פצו עליך (ב' 16, פרק בו באה ה-ע' אחרי ה-פ'), פצו עלינו (ג' 46), אך בי (ג' 3), מחטאת נביאיה (ד' 13), צדו צעדינו קרב קצנו (ד' 18)... קומי רוני (ב' 19) ובאותו פסוק גם: שפכי כמים לבך (שאי אליו כפ"ך)...

סימן שלישי: הופעת אות בטרם נדרשה לא תוך מילה... אלא בשם או פועל חשובים בתוכנם תוך פסוק שראשיתו האות הקודמת לה לאותה אות. כך מופיע השם חומות בפסוק שתחילתו המילה זנח (ב' 7), השם מכאוב בפסוק שראשיתו לא, הפעל נחם בפסוק שבראשיתו מה... השם זעם בפסוק שהתחיל זיחמס (ב' 6), הפועל רמה בפסוק שהתחיל קראתי (א' 19) ועוד לא סימנו הכל.

(פ' מלצר, 'עיתורי סופרים וספרים – עיון במגילת "איכה"', הצופה, ה' באב תשכ"ו, 22.7.1966)

6. בין חלק א לחלק ג

חלק א	חלק ג	
(יב) דָּרַךְ קִשְׁתּוֹ וַיַּצִּיבֵנִי כַּמֶּטְרָא לַחֵץ: (יג) הִבִּיא בְּכַלְיוֹתַי בְּנֵי אֲשֻׁפְתּוֹ:	(נב) צִוּד צָדוֹנֵי כַּצְּפוֹר אִבֵּי חָנָם:	הציד
(ו) בְּמַחְשָׁפִים הוֹשִׁיבֵנִי כְּמַתִּי עוֹלָם: (ז) גָּדַר בְּעֵדֵי וְלֹא אֵצֶא הַכְּבִיד נִחְשָׁתִי:	(נג) צָמְתוּ בְּבוֹר חַיֵּי וַיִּדּוּ אָבֹן בֵּי: (נד) צָפוּ מִים עַל רֵאשֵׁי אַמְרֹתַי נִגְזְרֹתַי: (נה) קָרָאתִי שְׁמֶךָ ה' מְבוֹר תַּחְתִּיּוֹת:	הכלא
(ד) בָּלָה בְּשָׂרִי וְעוֹרִי שֶׁבֶר עֲצָמוֹתַי:	(מו) פָּחַד וּפַחַת הָיָה לָנוּ הַשָּׂאת וְהַשְׁבָּר: (מח) פָּלְגֵי מַיִם תִּרְדַּ עֵינַי עַל שֶׁבֶר בַּת עַמִּי:	השבר
(ו) בְּמַחְשָׁפִים הוֹשִׁיבֵנִי כְּמַתִּי עוֹלָם:	(נג) צָמְתוּ בְּבוֹר חַיֵּי וַיִּדּוּ אָבֹן בֵּי: (נד) צָפוּ מִים עַל רֵאשֵׁי אַמְרֹתַי נִגְזְרֹתַי:	סכות החיים

7. תנו רבנן: סדרן של נביאים... סידרון של כתובים רות וספר תהלים ואיוב ומשלי קהלת שיר השירים וקנינות דניאל ומגילת אסתר עזרא ודברי הימים...

ומי כתבן משה כתב ספרו ופרשת בלעם ואיוב יהושע כתב ספרו ושמונה פסוקים שבתורה שמואל כתב ספרו ושופטים ורות דוד כתב ספר תהלים ע"י עשרה זקנים ע"י אדם הראשון על ידי מלכי צדק ועל ידי אברהם וע"י משה ועל ידי הימן וע"י ידותון ועל ידי אסף ועל ידי שלשה בני קרח ירמיה כתב ספרו וספר מלכים וקנינות חזקיה וסיעתו כתבו (ימש"ק סימן) ישעיה משלי שיר השירים וקהלת אנשי כנסת הגדולה כתבו (קנד"ג סימן) יחזקאל ושנים עשר דניאל ומגילת אסתר עזרא כתב ספרו ויחס של דברי הימים עד לו.

(בבלי, בבא בתרא דף טו עמוד א)

8. אני הגבר - אמרו קדמוני ז"ל כי זאת המגלה ירמיה כתבה אם כן יהיה הוא האומר אני הגבר או יאמר כל אחד מישראל.

(אבן עזרא, פסוק א)

9. הביוגרפיה של המקוון בהשוואה לביוגרפיה של ירמיהו

ירמיהו	איכה ג	
וַיִּכְהַ פִּשְׁחוֹר אֶת יִרְמְיָהוּ הַנְּבִיא וַיִּתֵּן אֹתוֹ עַל הַמֶּהֱפֶכֶת אֲשֶׁר בְּשַׁעַר בְּנֵימָן הָעֵלְיוֹן אֲשֶׁר בְּבֵית ה'.	(ד) בָּלָה בְּשָׂרִי וְעוֹרִי שֶׁבֶר עֲצָמוֹתַי: (ל) יִתֵּן לְמַפְהוֹ לַחֵי יִשְׁבַּע בְּחֶרְפָּה:	הכאה
וַיִּקְצְפוּ הַשָּׂרִים עַל יִרְמְיָהוּ וְהִפּוּ אֹתוֹ		
(כ, ב)		
(לז, טו)		
וַיִּקְצְפוּ הַשָּׂרִים עַל יִרְמְיָהוּ וְהִפּוּ אֹתוֹ וַנִּתְּנוּ אֹתוֹ בֵּית הָאֶסּוֹר בֵּית יְהוֹנָתָן הַסֹּפֵר כִּי אֹתוֹ עָשׂוּ לְבֵית הַפְּלָא. כִּי בָא יִרְמְיָהוּ אֶל בֵּית הַבּוֹר וְאֵל הַתְּנִיּוֹת וַיִּשָּׁב שֵׁם יִרְמְיָהוּ יָמִים רַבִּים.	(ה) בָּנָה עָלַי וַיִּקַּף רֹאשׁ וַתִּלְאַה: (ו) בְּמַחְשָׁפִים הוֹשִׁיבֵנִי כְּמַתִּי עוֹלָם: (ז) גָּדַר בְּעֵדֵי וְלֹא אֵצֶא הַכְּבִיד נִחְשָׁתִי: (נב) צִוּד צָדוֹנֵי כַּצְּפוֹר אִבֵּי חָנָם: (נג) צָמְתוּ בְּבוֹר חַיֵּי וַיִּדּוּ אָבֹן בֵּי: (נד) צָפוּ מִים עַל רֵאשֵׁי אַמְרֹתַי נִגְזְרֹתַי: (נה) קָרָאתִי שְׁמֶךָ ה' מְבוֹר תַּחְתִּיּוֹת:	הכלא והבור
(לז, טו-טז)		
וַיִּקְחוּ אֶת יִרְמְיָהוּ וַיִּשְׁלְכוּ אֹתוֹ אֶל הַבּוֹר מִלְּכִיָּהוּ בֶן הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בְּחֶצֶר הַמֶּטְרָה וַיִּשְׁלְחוּ אֶת יִרְמְיָהוּ בְּחַבְלִים וּבְבוֹר אֵין מַיִם כִּי אִם טֵיט וַיִּשְׁבַּע יִרְמְיָהוּ בְּטֵיט:		
(לח, ו)		

אתה ידעת ה' זכרני ופקדני והנקם לי מרדפי אל לארץ אפר תקחני דע שאתי עליך חרפה. (טו, טז) פתיתיני ה' ואפת חזקתני ותוכל הייתי לשחוק כל היום כלה לעג לי. כי מדי אדבר אצק חמס ושד אקרא כי היה דבר ה' לי לחרפה ולקלס כל היום. (כ, ז-ח)	לעג וחרפה (יד) הייתי שחוק לכל עמי נגינתם כל היום: (ל) יתן למכהו לחי ישבע בחרפה: (סא) שמעת חרפתם ה' כל מחשבתם עלי: (סב) שפתי קמי והגיונם עלי כל היום: (סג) שבתם וקימתם הביטה אני מגינתם:	
ואני ככבש אלוף יובל לטבח ולא ידעתי כי עלי חשבו מחשבות נשחיתתה עץ בלחמו ונכרתנו מארץ חיים ושמו לא יזכר עוד... (יא, טז) ויאמרו לכו ונחשבה על ירמיהו מחשבות כי לא תאבד תורה מפהו ועצה מחכם ודבר מנביא לכו ונפהו בלשון ואל נקשיבה אל כל דבריו. (יח, יח) כי שמעתי דבת רבים מגור מסביב הגידו ונגידו כל אנוש שלומי שמרי צלעי אולי יפתה ונוכלה לו ונקחה נקמתנו ממונו. (כ, י)	מחשבות להרע (ס) ראיתה כל נקמתם כל מחשבתם לי: (סא) שמעת חרפתם ה' כל מחשבתם עלי: (סב) שפתי קמי והגיונם עלי כל היום: (סג) שבתם וקימתם הביטה אני מגינתם:	
אתה ידעת ה' זכרני ופקדני והנקם לי מרדפי אל לארץ אפר תקחני דע שאתי עליך חרפה. (טו, טז) ויהי ככלות ירמיהו לדבר את כל אשר צוה ה' לדבר אל כל העם ויתפשו אתו הכהנים והנבאים וכל העם לאמר מות תמות. (ירמיהו כו, ח)	רדיפה וסכנת חיים (יב) דרך קשתו ויצאינו כמטרא לחי: (יג) הביא בכליותי בני אשפות: (נג) צמתו בבור חיי וידו אבן בי: (נד) צפו מים על ראשי אמרתי וגזרתי:	
וה' צב-אות שפט צדק בחן כליזות ולב אראה נקמתך מהם כי אליך גליתי את ריבי. (יא, כ) יבשו רדפי ואל אבשה אני יחתו המה ואל אחתה אני הביא עליהם יום רעה ומשנה שברון שברם. (יז, יח)	בקשת נקמה (נח) רבת ה' ריבי נפשי גאלת חיי: (נט) ראיתה ה' ענתתי שפטה משפטי: (ס) ראיתה כל נקמתם כל מחשבתם לי: (סד) תשיב להם גמול ה' כמעשה ידיהם:	

10. יש שם ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהן כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה עד שגרם להם ולנו אותן הצרות, שבזכרון דברים אלו נשוב להיטיב שנאמר "והתודו את עונם ואת עון אבותם" וגו'.

(רמב"ם, הלכות תעניות פרק ה הלכה א)